

"אל-מערכה בין אל-חורוב" תפיסת המב"ם בעיני האויב

מיכאל מילשטיין¹

תפיסת ההפעלה האסטרטגית של צה"ל - המב"ם - לא הביאה מייד לשינוי אצל אויביה. רק לאחר זמן רב הבינו יריבי ישראל - איראן, חיזבאללה וחמאס - כי יש שוני בין הפעולות הנקודתיות שנהגה ישראל לבצע על מנת למנוע את התעצמותם ולעכבה, לבין המערכה הנוכחית המתנהלת מולם. בשל עוצמת ישראל ועיסוקי אויביה באתגרים אחרים - מלחמת האזרחים בסוריה, מאבקים פנימיים ועוד - נקטו הגורמים האלה ריסון עצמי. מתוך חשש להסלמה ולגלישה למלחמה שאינה רצויה, וובפועל נהגו לגמד אותה. המחבר מתריע כי לצד הצלחה ישראלית מידת ההשפעה של המב"ם על כוונות האויב ועל יכולותיו איננה ברורה מספיק. לפיכך יש להמשיך ולהשקיע מאמצים נרחבים בהתכוננות למלחמה רחבת היקף..

לא במהירות ולא בקלות הפנימו השחקנים המרכזיים שנגדם ישראל מקדמת את "המערכה שבין המלחמות" (המב"ם), כי מדובר בביטוי של תפיסת פעולה אסטרטגית חדשה. פער זה נבע בחלקו מהדבקות של אותם הגורמים בדוקטרינת "ההתנגדות" (אל-מקאוומה) המקרינה על תפיסותיהם לגבי העצמי, האחר, הזמן והמרחב. איראן, חיזבאללה, סוריה, חמאס והג'יהאד האסלאמי - השחקנים המרכזיים במחנה ההתנגדות - נסמכים על תפיסה של עימות מתמשך ורב שנים עם ישראל המחייב אותם לסבלנות ולספיגת אבדות ומפלות לאורך זמן.² בעקבות כך מהלכי המב"ם

¹ מיכאל מילשטיין הוא ראש הפרום ללימודים פלסטינים במרכז משה דיין ללימודי המזרח-התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. המחבר מבקש להודות לרא"ל (במיל") גדי איזנקוט ולתא"ל (במיל") יורם חמו על הערותיהם הנבונות שתרמו לחידוד הטיעונים במאמר.

² להרחבה בנושא הזה ראו: מיכאל מילשטיין, **מוקאוומה: עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל** (תל-אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2009).

נראו בעיניהם במשך זמן רב כהמשך למערכה ארוכת השנים ולא בהכרח כשלב חדש בעימות שיש לו מאפיינים ויעדים שונים מאשר בעבר.

ההבנה כי ישראל מתנהלת לאור תפיסת מערכה חדשה התחדדה בשנה וחצי האחרונות ונבעה בחלקה ממעקב שוטף אחר התבטאויות ופרסומים של גורמים ישראלים בנושא המב"ם, אשר היקפם גדל מאוד בתקופה זו. במסגרת זאת סוקרו בהרחבה ניתוחים של אנשי צבא בכירים - בשירות סדיר או במילואים - ושל גורמי אקדמיה, ממשל ותקשורת מישראל שתיארו את מאפייני תפיסת הפעולה החדשה ויעדיה.³ בהקשר זה הבהירו פרשנים הפועלים מטעם אמצעי התקשורת של חיזבאללה, חמאס וסוריה - בעקבות ניתוח מעמיק לפרשנויות ולפרסומים הישראליים בנושא המב"ם (בערבית: אל-מערכה בין אל-חרוב) - כי ישראל מקדמת נגד מחנה ההתנגדות מערכה שתכליתה מניעת התעצמותו בלי להיגרר עימו לעימות מורחב עם חברותיו. כל זאת תוך שימור ההרתעה של ישראל כלפי אויביה ואף הגברתה. עוד הודגש כי המטרות העיקריות של המב"ם הן מניעת התבססות איראן במרחב האזורי וסיכול ההצטיידות של חמאס ושל חיזבאללה בנשק מתקדם.

כאמור, עד השנים האחרונות רוב שחקני מחנה ההתנגדות לא הבחינו בשוני מהותי בין המב"ם לבין פעולות שנקטו בעשורים האחרונים נגד חברות המחנה. ואכן כל אחת מהן ספגה בשני העשורים האחרונים פגיעות רבות שהיו להן מאפיינים דומים למאפייני המב"ם (על אותן פגיעות ישראל לא לקחה אחריות): איראן (חיסול מדעני הגרעין, שיבוש ההתקדמות בתכנית הגרעין, סיכול העברות אמל"ח ללבנון ולרצועת עזה ו"השחרה" מול הקהילה הבינלאומית במימדים התודעתי והדיפלומטי); חיזבאללה (חיסול עמאד מע'ניה ב-2008, סיכולי הכוונת טרור במערכת הפלסטינית ובחור"ל ומניעת מאמצי התעצמות ושרדוג יכולות צבאיות בסיוע איראן); חמאס (חיסול פעילים צבאיים, בפרט כאלה שעסקו במאמץ ההתעצמות, כגון מחמוד אל-מבחווח [2010], סיכול העברות אמל"ח וציוד לייצור או פגיעה מתמשכת באתרים ברצועת עזה לייצור אמל"ח ולאחסונו - בעיקר רקטות, ציוד ימי ואווירי מתקדם או אמצעי מודיעין); וסוריה (פגיעה בניסיונות לשרדוג יכולות צבאיות, במיוחד בתחום הטק"ק, ובהידוק הזיקות עם איראן ועם חיזבאללה, דבר שבא לידי ביטוי בולט בחיסולו ב-2008 של מחמד סלימאן, בכיר בצבא הסורי שהיה אמון על שיתוף הפעולה הצבאי עם חיזבאללה ועל העברות האמל"ח לארגון).

אחד הפרסומים הערביים הראשונים אודות המב"ם היה ניתוח שהובא באתר האינטרנט של משרד ההגנה הלבנוני במאי 2016. במאמר, פרי העט של הפרשן הלבנוני מחמד בדיר הכותב באופן קבוע ביומון אל-אח'באר המזוהה עם חיזבאללה,

³ ראו מספר תרגומים בולטים בהקשר הזה: ניתוח של אלוף (במיל') גרשון הכהן בנושא המב"ם בערוץ אל-מיאדין המזוהה עם חיזבאללה ב-27 בינואר 2019; ניתוח של אלוף (במיל') עמוס ידלין שהובא באתר הפלסטיני אל-ראי ב-11 בספטמבר 2018, www.alray.ps; וציטוט התייחסויות של הרמטכ"לים לשעבר בני גנץ וגדי איזנקוט ושל אמיר אשל, מפקד חיל-האוויר בעבר, בנושא המב"ם במאמר של מחמד בדיר (ראו הערה מספר 5).

שזכה לכותרת "המערכה שבין המלחמות...אסטרטגיה ישראלית חדשה שנכשלת", נטען כי אין חידוש מהותי בתפיסת הפעולה הישראלית הנוכחית. לשיטת בדיר התפיסה הזאת משקפת המשך למאמץ ארוך שנים לקיזוז יכולות אויביה, ובעיקר לסיכול האפשרות שיניחו ידם על נשק שובר שוויון. בהקשר הזה צוינו מכלול מהלכים שבהם נקטה ישראל ב־30 השנים האחרונות, ובראשם השמדת הכור הגרעיני בעיראק (1981), הפגיעה במדענים שסייעו לתכנוית צבאיות שפיתח המשטר של צדאם חסין במהלך שנות ה־80', סיכול העברות אמל"ח רחבות היקף ביוזמת איראן שיועדו לזירה הפלסטינית, כגון תפיסת האוניות "סנטוריני" ו־Karine A (2001–2002) והשמדת הכור הגרעיני בסוריה (2007).⁴

המב"ם נתפס כהמשך של הפעולות שביצעה ישראל נגד מחנה ההתנגדות בעשורים האחרונים (כמו למשל ההשתלטות על הספינה "Karine A") (צילום: משה מילנר, לע"ם)

בחינת התגובות של מחנה ההתנגדות במישורים ההצהרתי והמעשי כלפי המב"ם מעידה על הבנה שחלחלה בהדרגה ולפיה דפוסי הפעולה העכשוויים של ישראל שונים במידה מסוימת מאלה שמומשו בעבר. בהקשר הזה, בלטו מספר תובנות שאפרטן להלן.

1. ממד הזמן ומתווה הפעולה

א. גורמי מחנה ההתנגדות מבינים כי קיים שוני בין הפעילות הנקודתית המתמשכת של ישראל נגדם בשנים האחרונות לבין המערכות רבות העוצמה

⁴ מחמד בדיר, "המערכה שבין המלחמות... אסטרטגיה ישראלית חדשה כושלת", **משרד המידע הלבנוני**, 24 במאי 2016, <https://www.ministryinfo.gov.lb/4138> [גישה: 23 ביולי 2019].

שנוהלו נגד חברות מרכזיות במחנה, דוגמת "צוק איתן" או מלחמת לבנון השנייה. גורמי המחנה מסיקים כי המיקוד הישראלי בדגם פעולה כזה נובע משילוב בין רצון לערער את מאמץ ההתעצמות המתמשך שלהם לקראת מערכה עתידית לבין רתיעה להיגרר למערכות רחבות היקף. עד כמה שיישמע מוזר, הדבר תואם במידה רבה את האינטרס הבסיסי של רוב גורמי מחנה ההתנגדות בעת הנוכחית. הם שואפים להימנע, לפחות בשלב הזה, מעימות רחב אשר ילווה בפגיעה עמוקה במערכים הצבאיים שלהם ובמרחב האזרחי שבו הם פועלים. זאת אם מתוך מיקוד של גורמי מחנה ההתנגדות במערכות אחרות (העיסוק של חיזבאללה ושל משטר אסד במיגור האופוזיציה למשטר הסורי והעיסוק של איראן במתיחות הגוברת מול ארצות-הברית), אם מתוך רתיעה עמוקה שמקורה בזיכרון טראומתי (וטרי) של מערכות נגד ישראל (בעיקר אלה של 2006 נגד חיזבאללה ושל 2014 נגד חמאס), ואם מתוך הערכה שהתנאים הנוכחיים אינם בשלים מבחינתם למערכה רחבה - בהיבט הצבאי אך גם בהיבט האזרחי. בהקשר הזה בולט חמאס שהפך לריבון בפועל ברצועת עזה ומפגין חשש מחוסר שקט פנימי שעלול להיות מכונן נגדו נוכח המצוקה האזרחית המתמשכת באזור הזה.

ב. בכך במידה רבה מגולמת אירוניה בכל הנוגע למערכת היחסים בין ישראל לבין מחנה ההתנגדות. בעבר גורמי המחנה דגלו בהתשה ובמאבק מתמשך נגד ישראל שהייתה מורגלת למערכות קונבנציונליות וממוקדת בהיערכות לקראתן. אולם נוכח השינוי בנסיבות האסטרטגיות ובמעמד העצמי של רוב שחקני מחנה ההתנגדות המרכזיים (כאמור בפרט חמאס וחיזבאללה) הם עצמם הופכים מטרה ל"מערכת התשה" מתמשכת של ישראל וממוקדים בהיערכות לקראת עימותים רחבי ההיקף (ואף נראה כי הם מעדיפים אותם על פני התכתשות מתמשכת לאורך זמן).

ג. לא רק ממד הזמן של המב"ם אלא גם דרך המימוש שלו משחק במידה רבה לטובת שני הצדדים. ההעדפה הישראלית לשמור על חשאיות ועמימות ועל "חתימה נמוכה" של רוב מהלכי המב"ם - אי נטילת אחריות רשמית או אף אי מתן פומבי לחלק מהפעולות - מותירים בידי חיזבאללה, איראן, סוריה וחמאס מרחב הכחשה. הדבר מאפשר להם מפלט מהצורך להגיב ישירות ובמהירות נגד ישראל, בעיקר בשל הצורך לשימור דימוי לוחמני ויציב בעיני פעיליהם, כמו בעיני הציבור שבקרבו הם פועלים.

2. זירת הפעולה

א. גורמי מחנה ההתנגדות תופסים את המב"ם כמערכה שישראל מנהלת במספר הזיתות בעת ובעונה אחת. תפיסה זאת נובעת מזיהוי ישראלי של איומים דומים בחזיתות השונות והבנה כי יש הקרנה או זיקות ביניהם. לשיטת גורמי ההתנגדות בבסיס ההתנהלות הישראלית עומדת הנחה, ולפיה

היא יכולה לפעולה בכל חזית בנפרד, וכי אין הכרח שהחיכוך בחזית אחת יקרין באופן אוטומטי ליתר החזיתות. עדנאן אבו עאמר, פרשן המזוהה עם חמאס, הגדיר בהקשר הזה את המב"ם כמערכה שאומנם מתנהלת במספר חזיתות, אך היא בעלת רציונל ואינטרס משותפים ובראשן החתירה להחליש את כוח מחנה ההתנגדות לקראת עימות עתידי העשוי להיות להתממש כמערכה אחת נגד כל גורמי המחנה או נגד כל אחד מהם בנפרד.⁵

ב. בניגוד לעבר שבו ישראל התמקדה בזירות הגיאוגרפיות הקונקרטיות, שבהן פועלים גורמי מחנה ההתנגדות (לבנון, רצועת עזה, סוריה, איראן), המאמץ כיום מתרחש הרבה מעבר למזרח התיכון, לרוב לאורך הצירים שבהם מתהווה תהליך ההתעצמות של חברי המחנה, על פי מקורות זרים. הדבר כולל פגיעות במתקנים, מעבדות, מחסנים, שיירות או אף באנשי מפתח בתחום ההתעצמות המצויים במגוון זירות ברחבי העולם, כגון מלזיה, תוניס, אוקראינה, סודאן, עיראק ודובאי. חלק מגורמי מחנה ההתנגדות גם מעריכים שהפעילות הישראלית מבוצעת בשיתוף פעולה עם גורמים זרים, במיוחד מערביים, או לפחות בתאום בסיסי עימם. עם זאת גורמי ההתנגדות גם מזהים נקודות חולשה בהקשר ליחסי ישראל והמעצמות סביב ניהול המב"ם, והדבר לידי ביטוי בעיקר בהקשר הרוסי. גורמי המחנה ערים אומנם לתאום הבסיסי המתקיים בין ישראל לבין רוסיה בכל הנוגע לקידום המב"ם בשטח סוריה, אולם גורמי המחנה גם מזהים גם את המתחים והפערים בין שני הצדדים, כפי שבאו לשיאם לאחר הפלת מטוס הביון הרוסי סמוך לחופי לאט'קיה בספטמבר 2018. לשיטתם מדובר בזיהוי של מגבלות כוח הקיימות בפני ישראל במסגרת המב"ם, והם מנסים ככל יכולתם להעמיק באמצעות השיח המדיני והצבאי הישיר שלהם עם מוסקבה. מתח מוגבל יותר מסתמן גם לגבי תקיפות בעיראק המיוחסות לישראל, דבר שכנראה יוצר חוסר נחת אמריקאית מחשש לפגיעה ביחסי וושינגטון עם בגדאד.

3. יעדי המב"ם

בעבר ישראל הייתה ממוקדת בפגיעה במנהיגים מדיניים וצבאיים בכירים של גורמי מחנה ההתנגדות. הדבר בלט במיוחד בהקשר של חמאס ושל הג'יהאד האסלאמי, כפי שהתבטא בחיסול ראשי חמאס ברצועת עזה ובגדה המערבית במהלך האנתיפאדה השנייה, או בניסיון ההתנקשות בח'אלד משעל ב־1997 (וכן, על פי מקורות זרים, בחיסול פתחי שקאקי, מייסד הג'יהאד האסלאמי, ב־1995). מוקד אחר של המאמץ הישראלי היה פרויקטים שהיו מאפשרים לאויב יכולות צבאיות שוברות שוויון ומפרות את המאזן האסטרטגי בין ישראל לאויביה, בעיקר המאמצים האיראני, העיראקי והסורי לרכוש יכולות צבאיות בתחום הגרעין. גם כיום המאמץ הישראלי ממוקד בדרג המנהלים של תהליך

⁵ פלסטיין (עזה), 2 בפברואר 2019.

ההתעצמות הצבאית בקרב מחנה ההתנגדות, אך גם בגורמי העבודה המניעים אותו, ובכללם פעילים האחראים על העברות ציוד ואמל"ח, מתקנים שבהם מבוצע פיתוח של יכולות צבאיות, ואישים המשמשים מוקדי ידע ייחודיים בתחום המחקר והפיתוח. למשל החיסולים בהם הואשמה ישראל של המהנדס התוניסאי מחמד אל-זוארי שסייע למאמץ של חמאס לפתח יכולות אוויריות ושחוסל בתוניס בדצמבר 2016, או המהנדס פאדי אל-בטש, פעיל חמאס שחוסל במלזיה באפריל 2018. זאת לצד פגיעה בפרויקט מרכזי דוגמת מאמץ דיוק הרקטות של חזבאללה שבו ממוקדת ישראל בעת האחרונה.

באשר לשאלה כיצד המב"ם משפיעה על התנהגות גורמי מחנה ההתנגדות, יש להבחין בין התגובות במישור הרטורי לתגובות במישור המעשי. ברובד הגלוי, שבו שולטת ללא עוררין האינדוקטרינציה של גורמי מחנה ההתנגדות, בולט הרצון להבהיר כי האסטרטגיה שישאל מקדמת בשנים האחרונות נוחלת כישלון חרוץ. כך מדגישים גורמי מחנה ההתנגדות כי למרות מהלכי ישראל ממשך ואף גובר מאמץ ההתעצמות שלהם, נמשכת ההתבססות של איראן באזור, וכי ישראל אף נקלעת לחיכוכים בעייתיים עם גורמים בינלאומיים, ובראשם כאמור רוסיה.

ג'יהאד חידר, פרשן העיתון אל-עהד המזוהה עם חיזבאללה, טען בהקשר הזה כי המב"ם מגלם הצלחה טקטית צנועה אך כישלון אסטרטגי מהדהד. הוא הדגיש כי למרות מכלול הפעולות של ישראל במרחב הסורי חיזבאללה הצליח להצטייד בטק"ק מדויק, והכוח הכללי של איראן באזור כולו מתעצם.⁶ קו זהה נקט גם מחמד בדיר הלבנוני, שכזכור היה אחד הכותבים הערביים הראשונים על הנושא ב־2016, כאשר טען כי גורמי מחנה ההתנגדות מזהים שבמוקד המב"ם ניצבת רתיעה ישראלית עמוקה מניהול מערכה רחבה עם מחנה ההתנגדות.⁷ רנדה חידר, פרשנית העיתון אל-ערבי אל-ג'דיד, טענה כי לצד הישגי המב"ם המערכה הזאת גם גרמה למספר נזקים אסטרטגיים לישראל, ובראשם המתיחות שהתפתחה עם מוסקבה.⁸

ההתנהלות בפועל של גורמי מחנה ההתנגדות נוכח המב"ם משקפת גישה זהירה ומפוכחת הרבה יותר. גורמי מחנה ההתנגדות מבינים בצורה בהירה את יעדי ההתנהלות הישראלית ואת ההיגיון הניצב מאחוריה. יתרה מזאת ניכרת נכונות מצידם להתנהל לפי "כללי המשחק הנוכחי" ולא להגיב באופן שידרדר למערכה רחבת היקף, כל עוד הפגיעה תהיה נקודתית ולא ביעדים בעלי חשיבות מבחינתם,

⁶ אל-עהד (לבנון), 24 בינואר 2019.

⁷ מוחמד בדיר, "המלחמה בין המערכות", אל-אח'באר (לבנון), 28 בינואר 2019, <https://www.al-akhbar.com/Politics/265372/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D8%A8-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D8%A7%D8%B1> [גישה: 23 ביולי 2019].

⁸ רנדה חידר, "נתניהו ראש ממשלה בלתי מנוצח": אל-ערבי אל-ג'דיד (לונדון), 10 בנובמבר 2018, <https://www.alaraby.co.uk/opinion/2018/11/26/%D9%86%D8%AA%D9%86%D9%8A%D8%AD%D9%83%-8%A7%D9%87%D9%88-%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3D9%84%D8%A7-%D9%8A%D9%82%D9%87%D8%B1-1-%D9%88%D9%85%D8%A9> [גישה: 23 ביולי 2019].

דוגמת סמלי שלטון או בכירים בהנהגות המדינית והצבאית שלהם. נראה כי רוב גורמי מחנה ההתנגדות מוכנים לספוג פגיעה מתמשכת מידי ישראל, אך הם ממשיכים במאמץ שלהם לרכוש עוצמות צבאיות לקראת המערכות העתידיות. אותם גורמים שומרים לעצמם "זכות תגובה" במקרים שבהם לשיטתם ישראל "חרגה מכללי המשחק", כגון תקיפת האתרים האיראניים בסוריה לפיתוח אמצעי לחימה במאי 2018, שגררה תקיפה ארטילרית מוגבלת בהיקפה במרחב רמת הגולן (מבצע "בית הקלפים"), בפגיעה בחוליית אנשי חיזבאללה שתכננה פיגוע באמצעות רחפנים ותקיפת רכיבים בפרויקט דיוק הרקטות שגררו תגובה צבאית מוגבלת של חיזבאללה בגבול הצפון (ספטמבר 2019), או הירי הרקטי האינטנסיבי של חמאס מרצועת עזה בעקבות חשיפת כוח ישראלי סמוי - אירוע שבו נהרגו שבעה פעילים בזרוע הצבאית של התנועה (נובמבר 2018). בראיית מחנה ההתנגדות המב"ם ניתן להגדרה כמעט כמערכה פסיבית שבמסגרתה הם סופגים הרבה ומגיבים ויוזמים מעט, אך עדיין מעדיפים את המציאות הנוכחית על פני ההידרדרות למערכה רחבה. ואולם רתיעה ממערכה רחבה אין משמעה שיתוק מוחלט או הימנעות מייזום מהלכים. נראה כי חלק מגורמי מחנה ההתנגדות מנסים לפתח מעין מב"ם משלהם נגד ישראל, כלומר מרחב פעולה שיאפשר להם לקדם פעילות נגד ישראל בלי להידרדר לעימות רחב. בהקשר הזה בולטת חמאס המקדמת מאז ראשית 2018 מערכה המשלבת בין חיכוכים עממיים אלימים במרחב גדר הגבול עם ישראל ובין שיגור בלוני ועפיפוני נפץ ותבערה לשטח ישראל. כל אלה מוגדרים מבחינת חמאס, והמערכת הפלסטינית כולה, חלק מ"מערכה לגיטימית" נגד ישראל, ותכליתם המרכזית היא חילוף הישגים מישראל במישור האזרחי. עד עתה ניכר קושי ישראלי לאתר מענה מלא למערכה, אשר יש לה הקרנות על השיח הפוליטי והציבורי בתוך ישראל. חמאס, כך נראה, הצליחה בדרך זאת לפתח דגם של עימות המקשה על ישראל לנצל את העליונות הצבאית שלה ולממש את יעד ההכרעה, אם כי עד כה גם הוא לא הניב עבור התנועה הישגים של ממש במישור האזרחי.⁹ חיזבאללה ואיראן ניסו לפתח דגם דומה של מאבק גרילה בחזית רמת הגולן - מאמץ שנגדע בעקבות סדרת מהלומות ממוקדות שיוחסו לישראל נגד התשתיות הצבאיות שפותחו בדרום סוריה, ואשר אמורות היו לקדם את המערכה.

בבחינת ההשפעה הכוללת של המב"ם על האויב יש להפריד בין יכולות לכוונות. בהיבט הכוונות נראה כי לתפיסות היסוד האידאולוגיות המנחות את כלל גורמי מחנה ההתנגדות יש עוצמה רבה יותר מאשר ההבנה לגבי הכישלונות המצטברים שהם נוחלים. ההיגיון המערבי "הישר" עשוי היה להוביל למסקנה ולפיה סדרה מתמשכת של כישלונות מחייבת בנקודת זמן כלשהי לגרום לערעור תודעתי כלשהו בקרב האויב.

⁹ להרחבה בנושא, ראו: מיכאל מילשטיין, "שנה למערכה החדשה ברצועת עזה: "המב"ם של חמאס", מבט על, גיליון מס' 1145 (7 במרץ 2019).

אולם עשורים רבים של פגיעות במוקדי ידע, סיכול של העברות אמל"ח והרס מתקנים שיועדו לשדרוג יכולות צבאיות, לא הביאו עד היום לחשיבה ביקורתית נוקבת בקרב גורמי מחנה ההתנגדות באשר ליעדיהם האסטרטגיים או למתווי הפעולה שבהם הם נוקטים. ניכרת אומנם למידה המביאה לשיפור יכולות הפעולה, ההונאה וההסוואה של שחקני מחנה ההתנגדות, אך לא נכונות לנסיגה כוללת מהמאמצים, כפי שהיא באה לידי ביטוי בהמשך ואף בהגברת הניסיונות של איראן, חיזבאללה וחמאס לשיפור יכולותיהם לקראת העימותים הבאים. הדבקות ביעד של הכחדת ישראל ולצידה הדבקות בתפיסת זמן של מערכה ארוכת שנים תומכות בהמשך המוטיבציה הבסיסית של גורמי מחנה ההתנגדות לקדם את פעילותם, גם אם לפרקים הם נדרשים לריסון נוכח רצונם לשמור על שרידות לאורך זמן.

שדה שהוצת על ידי עפיפון תבערה שנשלח מעזה - חלק מ"המב"ם של חמאס" נגד ישראל (צילום: ניצן כהן)¹⁰

באשר להשפעה על היכולות של גורמי מחנה ההתנגדות יש לנקוט גישה זהירה ואף צנועה. אין ספק שכלל מהלכי ישראל פגעו משמעותית ביכולת ההתעצמות של האויב ובקצבה והפחיתו מהפגיעות העתידיות הפוטנציאליות שלו נגד המערך הצבאי והעורף האזרחי בישראל. סביר להניח שהמהלכים האלה גם סיפקו לצה"ל חיכוכים שבמהלכם הוא למד על יכולות האויב ופיתח שיטות התמודדות עימן.

¹⁰ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Demege_caused_by_palestinian_fire-kites_2.jpg

ואולם קיזוז יכולת אין משמעו איבוד יכולת. מכלול מהלכים מוצלחים שבוצעו נגד מאמצי ההתעצמות של חיזבאללה לפני מלחמת לבנון השנייה ונגד חמאס לפני מערכת "צוק איתן", פגעו במאמצים המקוריים שהם ביקשו לקדם, אך לא מנעו משני הארגונים יכולת לקדם צעדים בעלי משקל במהלך המערכה, כגון ירי רחב היקף וארוך טווח של רקטות ללב ישראל, הפעלת מערך מנהרות התקפיות (במקרה של חמאס), והפעלת אמצעים מיוחדים (טילי חוץ-ים וכטב"ם ב-2006, כוח קומנדו ימי ב-2014). יש לצאת מנקודת הנחה כי מציאות דומה קיימת גם היום. כל גורמי מחנה ההתנגדות אומנם ספגו פגיעות קשות בשנים האחרונות, אך הם משמרים ואף מעצימים יכולות צבאיות שסביר כי יבואו לידי ביטוי במערכות העתידיות.

האופן שבו אמדו האמריקאים את הצלחתם בראשית מלחמת וייטנאם, מספק לקח שנדרש להטמיע גם בהערכה הישראלית את השלכות המב"ם. ב-1962, בשלבים הראשונים של המלחמה, הורה רוברט מקנמרה, מזכיר ההגנה דאז, לגבש דו"ח עיתי שיהיה מורכב ממאות רכיבים מדידים במטרה לבחון את מידת ההצלחה של צבא ארצות-הברית בהתמודדותו נגד הווייטקונג וצבא צפון וייטנאם. עיקר הדו"ח היה מעקב אחר מספר חיילי האויב שנהרגו או נשבו, ואחר היקף כלי הנשק שהושמדו או נתפסו. בכלל המדדים האלה נרשמה לאורך זמן עלייה מרשימה שלכאורה שיקפה הצלחה אמריקאית גוברת, קרי הישגים אופרטיביים מצטברים שהופכים בדרגה לניצחון אסטרטגי. אולם כאשר מקנמרה ביקש ממומחים בפנטגון לבחון את הדו"חות, העיר אחד מהם כי יש רכיב אחד שחסר בין כל המדדים והוא התחושות של העם הווייטנאמי. אותו מומחה הדגיש כי כל הדו"חות אודות הלכי הרוח של הציבור בווייטנאם שבהם הוא מעיין, משקפים עוינות גוברת של העם כלפי הצבא האמריקאי וכלפי הממשל בדרום וייטנאם. רכיב "רד" כזה אינו שולי אלא מכריע, וסופו שהיה בעל עוצמה רבה יותר מאשר כלל ההישגים הצבאיים שגולמו במספרים המדויקים.¹¹ כמו במקרה הווייטנאמי כך גם בהקשר של המב"ם. התמקדות בספירה כמותית ובכימות בניין הכוח של האויב אינה מסייעת לשיפור ההערכה לגבי היכולות והכוונות שלו ולפרקים אף גורמת להטעיה.

לסיכום, ניכר כי גורמי מחנה ההתנגדות הבינו באיחור מסוים כי מופעלת נגדם תפיסת פעולה אסטרטגית חדשה, אך מרגע שהם הפנימו את התובנה בנושא, לא נראה כי היא גרמה לערעור מהותי בתפיסתם או לשינוי של ממש בהתנהלותם. לצד זאת גורמי המחנה ממשיכים לדבוק בריסון ומפגינים רתיעה עמוקה מהידרדרות למערכות רחבות נגד ישראל. זאת בעיקר בשל הבנתם את יתרונה הצבאי המובהק של ישראל בעת הנוכחית, אך גם בשל השינוי העמוק שחל בדיוקנם העצמי (במיוחד אלה שהפכו לריבון או לריבון למחצה דוגמת החמאס וחיזבאללה), ובשל העיסוק

¹¹ ראו הפרק השני בסדרת התעודה שביים קן ברנס בנושא מלחמת וייטנאם: (Ken Burns, *The Vietnam War*, PBS, 2017).

של רובם בזירות או באתגרים כבדים המונעים מהם - כרגע לפחות - להתמקד בעימות נגד ישראל.

המב"ם, אפוא, הוא מערכה נטולת זוהר מבחינת שני הצדדים, והוא משמש מעין פרוזדור שאותו הם מנסים לנצל לטובתם בדרכם מעימות רחב היקף אחד למשנהו. מבחינת ישראל יש במב"ם מכלול של הצלחות נקודתיות, אך לא בהכרח יכולת לשנות מהיסוד את פני המערכת העתידית. תמונה דומה ניתן למצוא גם במקרה של מאמץ התודעה והמערכה הדיפלומטית שמנהלת ישראל נגד גורמי מחנה ההתנגדות בעשורים האחרונים. אלה הם מהלכים מחויבי מציאות מבחינת ישראל, ופעולות דומות להם היא נוקטת למעשה מאז הקמתה, אולם יש להיות מפוכחים למדי לגבי השפעתה על היכולות ועל הכוונות של האויב. הם אכן פוגעים בתכנון של כלל גורמי מחנה ההתנגדות ומסייעים להרתעתם לאורך זמן ממערכות רחבות היקף, אולם הם לא יביאו לתמורה מהותית בתודעה הבסיסית של האויב. המסקנה המתבקשת היא כי לצד קידום המב"ם, המבוסס על שילוב בין יכולות אוויר ומודיעין, על ישראל להמשיך ולהשקיע את עיקר מאמציה הצבאיים בפיתוח יכולות ותוכניות לקראת המערכות הגדולות שבמוקדן יעמדו צבא היבשה ומערך העורף, ולהיזהר מכך שההשקעה במב"ם לא תסיט משאבים מהיערכות למצבי חירום לאומיים אסטרטגיים. הדבר מחייב להכיר בכך שהישגי המב"ם - רבים ככל שיהיו - אינם ערבון או חלופה להצלחה במערכה רחבת היקף.

רשימת מקורות

- בדיר, מחמד. "המערכה שבין המלחמות... אסטרטגיה ישראלית חדשה נכשלת", **משרד המידע הלבנוני**, 24 במאי 2016.
- בדיר, מחמד. "המלחמה בין המערכות", **אל-אח'באר** (לבנון), 28 בינואר 2019.
- [גישה: 23 ביולי 2019]
- חיידר, רנדה. "נתניהו ראש ממשלה בלתי מנוצח?" **אל-ערבי אל-ג'דיד** (לונדון). 10 בנובמבר 2018.
- מילשטיין, מיכאל. **מוקאוומה: עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל** (תל-אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2009).
- מילשטיין, מיכאל. "שנה למערכה החדשה ברצועת עזה: "המב"ם של חמאס", **מבט על**, גיליון מס' 1145. (7 במרץ 2019).
- Burns, Ken. *The Vietnam War* (PBS). 2017.

